

СТРАТЕГІЇ РЕФОРМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасна вітчизняна освітня політика у значній мірі залежить від загальних зовнішніх чинників (кризи, євроінтеграції, глобалізації та трансформації), а реформа освіти спрямовується на реалізацію стратегічної мети – інтеграції до європейського освітнього простору. Для України загальними цілями освітньої реформи має бути підвищення рівня освіченості суспільства й подолання функціональної неграмотності, підвищення якості системи освіти у цілому, а також – підвищення ефективності освітніх видатків, вирівнювання освітніх шансів щодо підготовленості майбутніх учнів до шкільного навчання та доступності до якісної освіти (особливо для сільських дітей і молоді).

Збалансованість загальних цілей і можливостей освітньої реформи – обов'язкова умова та гарантія її успішності. Проте, щоб вітчизняні освітні реформатори могли визначити окремі цілі освітніх змін, законодавці й політики повинні окреслити, куди спрямовується сучасна Україна, виробити прозору і цілісну програму суспільно-економічної трансформації нашого суспільства. Одночасно потрібно визначити місце освітньої реформи в умовах системної трансформації всього суспільства. Умовою її успішності є державне розуміння важливості освітніх змін, їх усебічна громадська підтримка, зацікавленість різних верст суспільства у їх проведенні. Реформа освіти є довготривалим процесом, тому при розробленні її цілей і проекту належить враховувати дійсну і майбутню демографічну ситуацію в Україні, а також бачення імовірного шляху цивілізаційного та господарського розвитку українського суспільства.

Досвід проведення реформ свідчить про необхідність періодичної новелізації (перегляду й оновлення) та удосконалення освітньої законодавчої бази, неприпустимість запровадження змін без правового

підґрунтя. Процеси освітніх зміни є довготривалими, а їх проектування є складною справою через суспільно-політичні, економічні та інші умови, які швидко змінюються. Отже, правові регуляції повинні бути загальними, щоб не блокувати можливості здійснення змін і внесення важливих коректив, оскільки важко відразу передбачити всі зміни. Правові зміни вимагають політичної волі й часто важкого для досягнення політичного консенсусу, що в умовах України ускладнює їх здійснення.

У проведенні реформи необхідно закріпити за окремими керівниками й рівнями влади (центр, регіони) усієї повноти відповідальності за її реалізацію. Основна відповідальність лежить на міністру освіти (як ініціатору реформи), що має бути окреслено у проекті реформи. Важливо звернути увагу на функціонування в Україні громадських органів контролю за діяльністю авторів-реформаторів (міністерством освіти) та реалізаторів-реформаторів (обласних, міських і районних відділів освіти, окремих шкіл).

Зарубіжний досвід засвідчує, що освітні реформи мають забезпечуватися її науковим обґрунтуванням, діагностуванням стану освіти, розробкою пропозицій та сценаріїв освітніх змін. Для цієї мети при міністерстві освіти створюються комітети експертів, а результати їх досліджень оприлюднюються у звітах і відбиваються у проектах чергових реформ. Успішність реформи в Україні можлива за умови належного наукового забезпечення й пропозицій освітніх змін вітчизняними науковцями-експертами та їх урахування освітніми політиками і авторами-реформаторами. Інакше поспішність у підготовці до реформ та недостатня експериментальна перевірка запланованих перетворень призведе до ризикованого експериментування на освіті у масштабах усієї країни. А також має бути створена система матеріального стимулювання науковців, вчителів-новаторів, методистів та інших активних учасників процесу освітніх перетворень.

Важливою стратегією реформи є значне збільшення видатків на освіту (як істотний спосіб підтримки програмних, методичних та організаційних реформ). В іншому разі зростає ймовірність поглиблення негативних тенденцій. Отже, проект реформи має містити оцінку коштів витрат на її реалізацію, без чого виникають певні сумніви щодо рівня підготовки, фінансування та хронології реформаторських дій.

Важливою є стратегія реформи, що передбачає модернізацію педагогічної освіти з акцентуванням формування професійних компетентностей учителів. Досвід упровадження освітніх реформ свідчить, що їх успіх або невдача значною мірою залежить від педагогічних кадрів, їх мотивації та активного включення до змін в освіті.

Серед важливих підходів до стратегії впровадження освітньої реформи є здійснення спочатку програмно-методичних та організаційних змін, а пізніше – структурних. У випадку необхідності слід активізувати резервні механізми зміни тактики проведення реформи, тимчасового відступу й перегрупування сил. Реформа має бути гнучкою. Реформатори повинні краще знати і враховувати освітні реалії, потреби та можливості регіонів, здійснювати гнучку освітню політику й тактику проведення освітніх трансформацій.

Важливою стратегією впровадження реформ є поетапне й довготривале впровадження освітніх змін, що пов'язано із постійним пошуком кращих програмних, методичних, організаційних та інших рішень. Для покращення освіти в Україні найбільш доцільним можна вважати неперервне удосконалення освітньої системи, тобто впровадження еволюційних, «дозованих» змін (й відмовитися від «навздогінної» стратегії). Оскільки вітчизняна освітня політика спрямована на модернізаційну реформу, то концепція модернізації повинна мати цілісний характер, охоплювати навчальні програми, організацію, методи й засоби навчально-виховного процесу, пов'язані зі шкільною структурою, а також

– варіативний та перспективний проекти освітніх змін. Орієнтація на такий шлях оновлення та розвитку системи освіти є одним із найважливіших завдань України. При проведенні освітніх змін, навіть добре підготовлених, не можна уникнути помилок. Коли відбувається експеримент над цілою освітньою системою, то помилки мультиплікуються в цілій системі. Значно безпечнішим є так званий «клиновий» метод, який полягає у ступінчатих освітніх змінах, перевірених експериментами на меншому масштабі з наступною перевіркою досягнень.

Успіх реформ значною мірою залежить від якісного проведення моніторингу, забезпечення технологією аналізу й оцінювання її дійсних результатів. Для оцінювання реформ корисним є обмін експертами з країн одного геополітичного регіону з подібними або наближеними суспільно-економічними умовами, які також беруть участь у міжнародній освітній співпраці. Істотним видається відповідне стажування експертів за кордоном, їх участь в організації та співпраці зі спільних міжнародних проектів. Усе це разом може дати відчутні результати.

Для України бажаною є участь у міжнародних вимірюваннях якості знань учнів (типу PISA). Отримані порівняльні характеристики їх результатів можуть стати предметом національних політичних дискусій і в певній мірі матимуть вплив на освітню політику та практику. Зокрема, дадуть змогу ідентифікувати та об'єктивніше оцінити якість вітчизняної шкільної освіти, а також здійснити певні освітні корективи.

Досвід реформ шкільної освіти переконує, що неможливо передбачити всі наслідки освітньої реформи в її соціальному, культурному й географічному контексті. Саме тому помітна тенденція підходити до інституційних реформ із переходом до вищої автономії закладів (наданням їм змоги самим розробляти концепції й проекти розвитку шкіл, визначення їх «місії» тощо).

Таким чином, *на етапі підготовки до освітньої реформи* необхідні:

збалансованість цілей та їх відповідність чинним засобам та умовам, забезпечення легітимності та громадського контролю за авторами та реалізаторами реформ, різнобічне наукове обґрунтуванням й експертизою стану освіти за аналітичними, прогностичними, модельними та інформаційно-методологічними напрямками.

На етапі впровадження необхідні: встановлення раціональних способів реформування освіти, які мають ґрунтуватися на концепціях і програмах із виділеннями цілей, сфер змін, методів, форм і умов упровадження; збільшення видатків; модернізація педагогічної освіти з акцентуванням на формування професійних компетентностей учителів та вимогою їх підготовки на рівні повної вищої освіти (не нижче за рівень магістра), у тому числі вчителів початкових класів і вихователів ДНЗ.

На етапі оцінювання реформ – орієнтація на стратегічні, оперативно-тактичні та поточні зміни. Орієнтацію на стратегічні зміни спрямовано на виявлення того, наскільки реформа може впливати на процес розвитку суспільства в цілому або на особливі комплекси суспільного життя. На оперативно-тактичному – покликано співвіднести задумані перетворення з очікуваними результатами, потенційними можливостями чи передбачуваним впливом суб'єктів реформування. Зосередження на поточних змінах сприятиме виявленню взаємозв'язків задуму та результату на конкретному етапі процесу здійснення реформи.

Перспективними видаються напрями наукових досліджень, спрямовані на розробку теоретико-методологічних засад реформування освіти (або основ теорії освітніх реформ), створення теоретичної основи для технології реформування, розробки системи моніторингу, аналізу та оцінювання реформ.